

zapadnije i sjeverozapadnije krajeve, od 15. stoljeća, ponijeli još nezavršen proces ijekavskih zamjena.«⁶¹ Ali u ovom je slučaju Beličeva pretpostavka čvrsta, toliko da je i ne možemo smatrati samo »pretpostavkom«, pa tu nikakvo provjeravanje ne može pomoći. Zapravo, moramo se čuditi upornosti s kojom nas prof. Vuković već niz godina nastoji uvjeriti u svoje teze o jatju.⁶² U tom je smislu karakterističan sljedeći odlomak:

»Ako utvrdimo, kao što se to lako može utvrditi: da u srednjobosanskim govorima na razdaljini pet kilometara od grada seosko stanovništvo, svih triju konfesija bez razlike, izgovara bijelo, rijeka a da je u gradu bjelo, rjeka, onda smo sigurni da tu uzroci ne mogu biti u različiti spontane lingvističke diferencijacije u evoluciji stare diftonške vrijednosti našega ě. Kao što sam, u svojim dijalektološkim studijama, imao prilike da napominjem, ovdje se radi o uticajima sa strane. Naime, još od turskih vremena gradski kontakti sa vladajućim slojevima ljudi inojezičkoga porijekla remetili su normalnu egzistenciju u izgovornim opozicijama *jē ~ ije*: stranci, najprije Turci (vojska i koji broj činovništva), pa onda predstavnici austrougarske vladajuće klase za doba austrougarske vladavine (uz to veliki broj useljenika raznog nacionalnog porijekla), služeći se praktično naučenim našim jezikom, nisu mogli reprodukovati autohtoni izgovor u dugoj zamjeni ě-ta (kao što to danas teško mogu činiti naši ekavci i ikavci kad se uče ijekavskom izgovoru).

(Svršit će se.)

ZA IZMENU TERMINA PREDIKATNI ATRIBUT

Pavle Radivojević

Naziv predikatni atribut dugo vreme nisam razumevao. Razmišljajući o njemu, uvideo sam da su predikatni atributi u rečenicama, u stvari, ostaci sažetih rečenica. Da i javno o tome progovorim, potakao me članak Z. Derossi s naslovom *Predikatni atribut*, Jezik, XIX, str. 26.–32.

Velik broj rečeničnih primera koje je Z. Derossi sakupila i unela u svoj članak bio mi je dragocen. Tako sam sve te primere rečenica s predikatnim atributom mogao preobličiti u normalne rečenice unoseći u njih izostavljene delove. Ti primeri poslužiće mi za ilustrovanje mojih nalaza i preporuka.

⁶¹ V. Vukovićev rad naveden u bilj. 2., str. 106.

⁶² Usp. i njegove radove navedene ovdje u bilj. 68. Osim toga, J. Vuković izdao je i pravopisne priručnike *Pravopisna pravila i uputstva za pisanje ijekavskih glasovnih oblika sa pravopisnim rječnikom ijekavizma*, Sarajevo, 1949., 219 str. i *Pravopisna pravila ijekavskih glasovnih oblika*, Sarajevo, 1955., 295 str. U stvari, prof. Vuković je istaknuti dijalektolog, akcentolog, lingvistički stilist i prije svega sintaktičar, no mnogi lingvisti ne vide danas njegovih zasluga na tim poljima prije svega zato što Vukovićeva škola ističe u prvi plan njegovu djelatnost na području standardnoga jezika, a tu je Vukovićeva uloga bila kontroverzna.

Zlati Derossi dugujem priznanje još i za iscrpno navođenje mišljenja i sudova gotovo svih jezičnih stručnjaka koji su pisali o ovom sintaksnom problemu. Kako bi osvrtno na sve njihove tvrdnje, objašnjenja i argumente za predikatni atribut zahtevao mnogo prostora u časopisu, moram se zadovoljiti kratkim opštim osvrtom koji će iskazati moje protivljenje takvoj koncepciji. To ću učiniti više radi onih koji kao i ja ne prihvataju takva rezonovanja nego zbog autora koji su pisali o predikatnom atributu.

Pošto sam dobro proučio primere rečenica navedene u članku Z. Derossi i, razume se, mišljenja gramatičara koja su u članku navedena, našao sam da je pogrešno adjektive i participe preostale u sažetim rečenicama proglašavati za predikatne attribute jer oni – po postanku tih (sada sažetih) rečenica nisu bili ušli u njih kao atributi.

Druga opšta napomena tiče se loših posledica do kojih je moralo doći zbog pogrešno oformljenog termina, te je nastalo raspravljanje kojega ishod ne možemo nazreti. Zlata Derossi je na kraju svojeg članka napomenula: »Navedenim primjerima i raspravljanjem o njima problematika predikatnog atributa nije do kraja iscrpna niti sam imala namjeru dati neke konačne sudove.« Kad još dodamo da se je raspravljalo uz upotrebu neodređenih pojmova, nije čudo što se nije moglo doći do konačnih sudova.

Prelazeći na prikazivanje svojeg stanovišta napominjem još jednom da sam primere rečenica s predikatnim atributom uzeo (radi predočivanja svoje koncepcije) iz članka Z. Derossi, što je, smatram, razumljivo – i za mene možda obavezno.

Moja polazna tačka je u sledećem. Da bismo objasnili takve sažete rečenične forme, moramo uspostaviti njihov prvobitni, normalni lik. To je, verujem, jedini način koji može omogućiti svaku vrstu analize: rečeničnu pripadnost pojedinih sintagma i pojedinih delova – članova ove ili one rečenice, broj rečenica u složenoj rečenici, njihov međusobni odnos i ostalo. Pravilna sintakсна analiza rečeničnih primera koji slede bit će dakle moguća samo ako u sažete rečenice budu utelovljeni njihovi ispušteni, izostavljeni članovi.

Prema mojem mišljenju uskupljeni primeri rečenica s predikatnim atributom mogu se ovako preobličivati:

1. a) *Zastidjen i zatečen, ostade Potjeh sam uza zdenac.* b) *Kako je bio zastidjen . . .* 2. a) *A baka žalosna ide po snijegu, i po noći, preko polja.* b) *A baka koja je bila žalosna . . .* 3. a) *. . . sve to pripovjediše mu iznova oni bijeli koluti dima kad je turoban sjedio kod živice.* b) *. . . kad je, budući turoban, sjedio kod živice.* 4. a) *A seljanin žedan i željan vina pođe za njim.* b) *A seljanin koji je bio žedan . . .* 5. a) *Oni se vrata prazni i umorni natrag.* b) *Budući da su bili prazni i umorni, oni se vrata natrag.* 6. a) *Ali snaha ne vjeruje nego ustane onako ra-*

spletena i ide da vidi što je na ognjištu. b) ... nego ustane iako je (bila) onako raspletena ... 7. a) Uzmimo da je obješen i prav. b) ... obješen iako je bio prav. 8. a) Svjež i odmoran, on se bacio na svoj novi posao. b) Kako je bio svjež ... 9. a) Makar je sad bio umoran, nije mogao da zaspi, vičan probdjet noć. b) ... da zaspi jer je bio vičan probdjet noć. 10. a) Čitavu noć probdio je uz svijeću ubijen od strahote predašnje večeri. b) ... uz svijeću jer je bio ubijen ... 11. a) Na prvi dan rasprave, umoran od hoda i svakojaka posla, navrne Mato Stanić u kavanu Specchi da se malo odmori. b) Na prvi dan rasprave zbog toga što je bio umoran ... 12. a) Obasjan rumenim tracicima zalazećeg sunca po svom vitkom i strojnom tijelu, činio se taj čas profesoru kao da je iz mora izronilo kakvo mitološko polubožanstvo. b) Zato što je bio obasjan ... 13. a) Opojen vinom govorio je o tom s nekim žarom, dapače s nekom gorčinom. b) Zato što je bio opojen vinom, govorio je ... 14. a) A mali Jaglenac letio je lagašan na bujici. b) ... letio je na bujici jer je bio lagašan. 15. a) Ostavih baštu mladu i zdravu. b) Ostavih baštu koja beše mlada i zdrava. 16. a) Ja sebi pomišljam ženu sretnu uz onakva muža. b) Ja sebi pomišljam da je žena sretna uz onakva muža.

Iz ovog spiska primera izdvojio sam dva koji su problemi svoje vrste. Prvi primer je: *Otac je došao bolestan*, a drugi: *Vrativši se u noć kući slomljen i beščutan, dozna od gazdarice da je služnik ostavio za nj pismo*.

Kao informacije ove dve rečenice su potpuno razumljive, ali ne smemo zasnivati našu geneznu analizu samo na osnovu onog što je rečeno (ili napisano). Ako za trenutak zastanemo pred ovim iskazom (*Otac je došao bolestan*) i kritično razmotrimo ove dve neposredno združene informacije: *došao* i *bolestan*, osetit ćemo da je takav poredak nešto malo neobičan, ali, ponavljam, za našeg čoveka tu nema nikakve nejasnosti.

Kad je iskaz te vrste bio jednom prihvaćen (naučen), onda su svi drugi slični iskazi stekli pravo građanstva u jeziku. Istovrsni su primeri: *Devojčica je dotrčala uplakana*. *Ded je otišao raspoložen*. *Jedan borac iz sastava patrole vratio se krvav*, i dr.

Na primeru *Jedan borac iz sustava patrole vratio se krvav* prikazaću svoju pretpostavku o tome kako je moglo doći do ovakva neobična spoja informacija (*vratio se krvav*). Zamislimo sledeću situaciju. Jedan čovek video je da se borac vraća s fronta i video je da je borac krvav. Rečenica bi normalno glasila: *Jedan borac iz sastava patrole vratio se i videlo se da je krvav*, ali u kontekst informacije o boreu nije ušla rečenica *videlo se*.

Slično objašnjenje može važiti i za informacije u rečenici *Otac je došao bolestan*. – Pretpostavimo da je kći videla da otac ulazi u kuću naporno s očito izmenjenim izrazom lica, i zaključila je (»videla je«) da je otac bolestan. Stoga

je njena informacija ukućanima bila samo »Otac je došao bolestan«. Na to bi obično usledilo pitanje: Šta mu je? Odgovor kćeri mogao je biti: »Ne znam, ali sam *videla* po njemu da je bolestan.« Upotpunjena, ova rečenica će glasiti: »*Otac je došao i videlo se da je bolestan.*«

Drugi primer ove vrste glasi: »*Vrativši se u noć kući, slomljen i beščutan, dozna od gazdarice da je služnik ostavio za nj pismo.*« Upotpunjena, ova rečenica bi mogla glasiti: »*Vrativši se u noć kući, osećajući se slomljen i beščutan, dozna . . .*«

U prikazana dva primera imamo slučaje kontaminacije rečenica. U primeru *Otac je došao bolestan*, od ukupno tri rečenice, druga (*videlo se*) potpuno je izostavljena. U primeru *Vrativši se u noć kući, slomljen i beščutan . . .* druga rečenica (*osećajući se*) takođe je izostavljena. Nije retka pojava da glagoli koji imaju značenje *osetiti, videti, spaziti, primetiti* i sl. (tzv. verba sentiendi) budu izostavljeni. U tome situacija ima svoj udeo.

Pošto je odgonetanje sažetih rečenica s tzv. predikatnim atributom obavljeno, valja izvršiti normalna sintakсна razmatranja, pod kojom rečju podrazumevamo ustanovljenje broja rečenica u uskupljenim rečeničnim primerima, njihov međusobni odnos i ostalo na šta valja ukazati.

Kako će se iz daljeg videti, bit će potrebno u toku daljih izlaganja da se višeput vratimo uskupljenim rečeničnim primerima, te ih stoga treba posebno razgledati.

S uverenjem da sam ukratko izložio sve što je trebalo prethodno prikazati da bi čitalac bio pripravljen procenjivati moje razloge za prihvatanje moje znatno jednostavnije koncepcije s jedne strane ograde, i razloge za napuštanje dojakošnje teško odbranjive jezične filozofije o predikatnom atributu, sa druge, preći ću na prikazivanje sopstvenog stanovišta.

1. Za sagledavanje ovog problema i za zasnivanje bilo kakve koncepcije o njemu presudan je odgovor na pitanje: da li rečenični primeri pod b) – u kojima sam sažetim rečenicama dao (unošenjem izostavljenih delova u njih) njihov integralni oblik – imaju *isti smisao* koji imaju rečenični primeri pod a) ili je mojim unošenjem ispuštenih delova u njih smisao sažetih rečenica kao takvih razgođen, izmenjen?

Moj sud je da te dve rečenične verzije imaju isti smisao.

Nije nimalo novo reći da su sažete rečenice dinamičnije od kompletnih upravo zbog takve njihove mehanike.

2. Razlika među današnjom koncepcijom prikazanom u članku Z. Derossi i mojom u tome je što je po prvoj mišljeno da je (izuzimajući duže primere) svaki primer *jedna rečenica*, dok, po drugoj, svi ti primeri imaju po *dve* rečenice.

3. Valjalo bi sad izvršiti analizu uskupljenih primera s pogledom na ukupan broj rečenica u njima, i s pogledom na njihov međusobni odnos. To bi išlo kako sledi:

Br. 1 (ukupno dve rečenice): Kako je bio zastiđen i zatečen (zavisna uzročna); *ostade Potjeh sam uza zdenac* (glavna rečenica).

Br. 2 (dve rečenice): *A baka ide po snijegu, i po noći, preko polja* (glavna); *koja je bila žalosna* (zavisna atributna).

Mogli bismo na ovaj način izvršiti započetu analizu do kraja, ali zbog ograničena prostora lista moramo je prekinuti.

4. U ovoj fazi rada lako je zapaziti da su eliptične rečenice sa sažetim predikatom uvek zavisne rečenice. Glavna rečenica mora imati kompletan predikat.

5. Značajno je upitati se šta biva izostavljeno kad pisac odluči radije upotrebiti sažetu rečenicu. Kako se može videti iz primera, obično je subjekt glavne rečenice ujedno i subjekt zavisne rečenice, no ako glagol glavne rečenice ima objekt, onda u zavisnoj rečenici zastupnik je subjekta odnosna zamenica.

Iz zavisne rečenice gubi se konačno veznik i takođe kopula (tj. glagol koji je, izgubivši konkretno značenje, stao vezivati subjekt s predikatom).

6. U prethodnoj tački pomenuto je koji se delovi zavisne rečenice izostavljaju. Ono što je od zavisne rečenice preostalo čini sažetu rečenicu.

Upitajmo se sad šta je, nakon sažimanja, od sažete rečenice preostalo? Odgovor: preostao je samo *sažet predikat*, jer je i kopula ispuštena.

Sad treba konkretno navesti po kojemu osnovu predlažem da umesto dosadnjeg naziva (predikatni atribut) prihvatimo termin *sažet predikat*. Činim to po metodu analogije. Naime, kad možemo zavisnu rečenicu iz koje su neki delovi izostavljeni zvati sažeta rečenica, onda možemo (po analogiji) i predikat iz kojega je kopula izostavljena zvati *sažet predikat*. Kao termin, on zadovoljuje u potpunosti jer nema potrebe objašnjivati ga.

P I T A N J A I O D G O V O R I

NEKOLIKO KRAĆIH ODGOVORA

1. O pitanjima općenito

Naše jezične ustanove (Institut za jezik JAZU, Katedra za suvremeni hrvatski književni jezik, Sekcija za jezičnu kulturu HFD, Uredništvo Jezika) veoma često dobivaju jezična pitanja i bilo bi zanimljivo razmotriti što se sve pita i zašto. Ovom se prilikom ne možemo upuštati u opširnu analizu tih pitanja, možemo reći samo nekoliko općih konstatacija.

Ljudi pitaju uglavnom zbog toga što žele biti sigurni da je određena riječ (naziv,

ime), oblik, sintaktička veza pravilna, a u jezičnim priručnicima ne nalaze pravi odgovor. Relativno je malo pitanja na koja se jasan i jednoznačan odgovor nalazi u priručnicima. Tako čitatelj M. E. pita je li pravilno reći osobina ili osebina, iako u Pravopisu hs. knjiž. jezika piše: »*osebina* ne nego osobina« (str. 539.), a u Jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr.: »*osebina* pokr., treba osobina«. Dakle, prije nego čovjek postavi pitanje drugome, valja sam da provjeri može li u priručnicima naći jednoznačan odgovor. Nevolja je u tome što se mnogi ne pouzdaju u priručnike, a još je veća